

Др Снежана
ФЕРЈАНЧИЋ

КОХОРТЕ V GALLORUM У ПОДУНАВСКИМ ПРОВИНЦИЈАМА*

УДК: 904:355(398)“00/01”

АПСТРАКТ: Војничке дипломе издате почетком II века сведоче да су у подунавским провинцијама биле стациониране две кохорте V Gallorum. Прва је крајем I века била у Панонији, а затим у Британији. Друга је до Трајанових дачких ратова била део гарнизона Горње Мезије, да би затим била прекомандована у Дакију. Средином II века, под Антонином Пијем и под првим царевима династије Севера, налазила се под врховном командом намесника Горње Мезије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Горња Мезија, Панонија, Дакија, помоћни одреди, кохорта V Gallorum, Дијана (Караташ), Карпи

Епиграфски извори, пре свега војничке дипломе издате крајем I и у II веку, сведоче о континуираном присуству кохорте V Gallorum у провинцијама на средњем и доњем току Дунава. Они указују на постојање две јединице овог назива, чија се историја и кретање могу у извесној мери реконструисати.

Кохорта V Gallorum помиње се као део мезијског и панонског гарнизона у последњим деценијама I века. Судаћи према подацима са војничких диплома, јединица је 75. године била у Мезији,¹ затим 84. и 85. године у Панонији,² а 93, 94. и 100. године у Горњој Мезији.³ У модерној историографији преовладало је мишљење да је реч о једном одреду који је током неколико деценија крајем I века мењао место боравка. Најпре је био стациониран у Мезији, потом у Панонији, па у Горњој Мезији.⁴ Епиграфски извори указују, међутим, да су у Мезији и

* У раду су коришћене следеће скраћенице:

AE = *L'Année épigraphique*, Paris

CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*

RMD = *Roman Military Diplomas I–IV*, London 1978–2003.

1 RMD 2.

2 CIL XVI 30 (84. године), 31 (85. године).

3 CIL XVI 39 (93. године), 46 (100. године); AE 1998, 1616 (94. године).

4 W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien, von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938, 140; A. Radnóti–L. Barkóczy, „The Distribution of Troops in Pannonia Inferior during the 2nd Century A. D.“, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1, 1951, 201; M. Mirković, „Cohors V Gallorum u Transdierni“, *Arheološki Vestnik*

Панонији крајем I века биле две кохорте V Gallorum. Две војничке дипломе, издате 2. јула 110. године, помињу јединицу овог назива у Дакији⁵ и Доњој Панонији.⁶ Модерна наука претпоставља да је кохорта V Gallorum подељена после Трајанових дачких ратова. Један део је остао у новооснованој провинцији, док је други пребачен у Доњу Панонију, вероватно због рата против Сармата 106/107. године.⁷

Чини се да помен једне исте јединице на дипломама из Дакије и Доње Паноније указује на постојање двеју кохорти V Gallorum.⁸ Њихова историја би се могла реконструисати на следећи начин. Једна од њих је у последњим деценијама I века била стационирана у Панонији. О томе сведоче дипломе издате 84. и 85. године.⁹ Лако је могуће да је, заједно са другим панонским помоћним одредима, учествовала у Трајановим дачким ратовима. После поделе провинције припала је гарнизону Доње Паноније, где је посведочена на дипломи из 110. године.¹⁰ Локација логора кохорте V Gallorum у Панонији није позната. Леринц претпоставља да би је требало тражити у околини Сирмијума, јер је у том граду пронађена опека са печатом *c(ohortis) V G(allorum)*.¹¹ Ово питање мора остати отворено из два разлога. Њене опеке су у Сирмијум могле бити допремљене као грађевински материјал са неког другог локалитета. Опеке са печатом кохорте I Aelia sagittaria milliaria equitata, која је у II и III веку била стационирана у Герулати, налажене су у Панонији и Норику.¹² Опеке кохорте VII Breucorum,

31, 1980, 174; K. Strobel, *Untersuchungen zu den Dakerkriegen Trajans. Studien zur Geschichte des mittleren und unteren Donaupraumes in der Hohen Kaiserzeit*, Bonn, 1984, 131; I. Piso–D. Benea, „Das Militärdiplom von Drobeta“, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 56, 1984, 281. F. Gayet, „Les unités auxiliaires gauloises sous le Haut-Empire romain“, *Historia* 55, 2006, 88 на основу дипломе RMD 144, датоване око 100/102. године, сматра да је кохорта V Gallorum на самом почетку II века поново прекомандована из Горње Мезије у Панонију. Ову претпоставку треба узети са великом дозом резерве, јер није сигурно да је реч о кохорти V Gallorum. Од дипломе је сачуван само мали фрагмент, тако да је назив јединице веома оштећен.

5 CIL XVI 163.

6 CIL XVI 164.

7 Radnóti–Barkóczy, *AArchH* 1, 1951, 201; Strobel, *н. д.*, 131; Piso–Benea, *ZPE* 56, 1984, 281 и д.

8 Уп. J. Beneš, *Auxilia Romana in Moesia atque in Dacia. Zu den Fragen des römischen Verteidigungssystems im Unteren Donaupraum und in den angrenzenden Gebieten*, Praha, 1978 34; B. Lőrincz, *Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. Teil I: Die Inschriften*, Wien, 2001, 34.

9 CIL XVI 30, 31.

10 CIL XVI 164.

11 Lőrincz, *н. д.*, 34 и н° 297.

12 Lőrincz, *н. д.*, н° 424 (Панонија: *Vindobona, Ala Nova, Carnuntum, Quadrata, Arrabona, Pama, Neusiedl am See, Bruck a. d. Leitha*; Норик: *Mauer an den Url, тј. Öhling*). О боравку кохорте I Aelia sagittariorum milliaria equitata у Герулати види: *исто*, 41.

чији је логор *Lugio*, коришћене су почетком III века за изградњу или обнову низа утврђења дуж панонског лимеса.¹³ Поред тога, назив јединице на опеци из Сремске Митровице могао би се прочитати и као *c(ohortis) V C(allaecorum)*. Кохорта V *Callaecorum Lucensium civium Romanorum* је била део панонске посаде од средине I века.¹⁴

Кохорта V *Gallorum* не помиње се у панонским дипломама издатим после 110. године. У коју је провинцију прекомандована са средњег тока Дунава? По свој прилици реч је о Британији,¹⁵ где је посведочена на дипломама из прве половине II века.¹⁶ Како је најстарија британска диплома издата 122. године,¹⁷ одлазак кохорте V *Gallorum* из Доње Паноније могао би се повезати са реорганизацијом дунавског лимеса коју је Хадријан спровео 118/119. године. Прилике на средњем и доњем току Дунава биле су мирне, пошто је завршен рат против Јазига и Роксолана, започет у јесен 117. године.¹⁸ У Британији је у првим годинама Хадријанове владе избио устанак у коме су учествовали Бриганти.¹⁹ Иако је побуна кратко трајала (сузбијена је већ 118. године), кохорта V *Gallorum* могла је бити прекомандована да би се ојачао британски гарнизон. Она се, под последњим Антонинима или почетком епохе Севера, налазила у Крамонду, близу данашњег Единбурга. Њен прелазак у утврђење Саут Шилдс (*Arbeia* ?) на крајњем истоку Хадријановог зида, везује се за британски поход Септимија Севера.²⁰

Друга кохорта V *Gallorum* је у другој половини I века била стационирана у Мезији, где је као део провинцијске посаде први пут посведочена 75. године.²¹ На дипломама из 93, 94. и 100. године наводи се међу помоћним одредима Горње

- 13 | Lőrincz, н. д., n° 239 (*Brigetio, Aquincum, Contra Aquincum, Intercisa, Anamatia, Ad Militare, Mursa, Rittium, Sirmium, Burgenae*). О боравку кохорте VII *Breucorum* у Лугиону види: *исто*, 31.
- 14 | Lőrincz, н. д., 33.
- 15 | Lőrincz, н. д., 35 наводи да је кохорта V *Gallorum* одведена у Британију или Горњу Мезију.
- 16 | *CIL XVI 69* (122. године); *RMD 240* (127. године); *AE 2007, 1768* (127. године); *CIL XVI 82* (135. године); *AE 2006, 1836* (130/131. године). Gayet, *Historia* 55, 2006, 88 помишља да је кохорта V *Gallorum* у Британију дошла 43. године. Као другу могућност наводи идентификацију ове јединице са кохортом V *Gallorum* која је крајем Неронове или почетком Веспасијанове владе била стационирана у Доњој Германији.
- 17 | *CIL XVI 69*.
- 18 | О овом рату види: K. Strobel, „Die Jahre 117 bis 119 n. Chr. Eine Krisenphase der römischen Herrschaft an der Mittleren und Unteren Donau“, *Studien zur alten Geschichte I–III*, Roma, 1986, III/905 и даље.
- 19 | S. Frere, *Britannia. A History or Roman Britain*, London–Henley–Boston, 1978, 147 и даље.
- 20 | M. G. Jarrett, „Non-Legionary Troops in Roman Britain: Part One, The Units“, *Britannia* 25, 1994, 61; Gayet, *Historia* 55, 2006, 88 и д.
- 21 | *RMD 2*.

Мезије.²² Локацију њеног логора није могуће прецизно одредити. С разлогом се претпоставља да је реч о Трансдијерни (Текија), утврђењу које је штитило један од главних прелаза из Горње Мезије на дачку територију. У Текији је 1970. године пронађена бронзана посуда за мерење са жигом наше јединице.²³ Кохорта V *Gallorum* учествовала је у Трајановим дачким ратовима, да би потом остала у новооснованој провинцији. Као део дачке посаде посведочена је на дипломама из прве деценије II века, издатим 109,²⁴ односно 110. године.²⁵ Њен логор било је утврђење Пожежена де Сус на левој обали Дунава.²⁶

Кохорта V *Gallorum* се на дипломама II века помиње као део дачког и горњомезијског гарнизона. У Горњој Дакији је посведочена 119. и 179,²⁷ а у Горњој Мезији 159/160. и 161. године.²⁸ Поред тога, није наведена међу дачким помоћним одредима на дипломама из 144, 157. и 158. године.²⁹ Ови подаци су у модерној историографији тумачени на два различита начина. По једној претпоставци кохорта V *Gallorum* је пре 160. године прекомандована у Горњу Мезију.³⁰ Помишљало се и да је утврђење Пожежена де Сус пре 160. било под јурисдикцијом намесника Горње Мезије.³¹ Румунски истраживачи И. Пизо и Д. Бенеа су крајем XX столећа предложили решење које се чини знатно прихватљивијим. Кохорта V *Gallorum* је, према њиховом мишљењу, била трајно стационирана на левој обали Дунава, али је могла бити под контролом намесника Горње Дакије или Горње Мезије. Легат Горње Мезије могао ју је преместити на десну обалу Дунава. Дипломе на којима се кохорта V *Gallorum* не помиње као део гарнизона Горње Дакије и оне на којима је посведочена међу горњомезијским одредима издате су за владе Антонина Пија.³² Стога су Пизо и Бенеа закључили да је под овим царем наша јединица била под врховном командом намесника Горње Мезије.³³ Слична је ситуација и са кохортом III *Sampristis* која је била стационирана у Дробети. Њен прелазак под контролу горњомезијског легата повезан је са ефикаснијом заштитом моста преко Дунава.³⁴

22 | *CIL XVI 39* (93. године); *AE 1998*, 1616 (94. године); *CIL XVI 46* (100. године).

23 | Mirković, *AV 31*, 1980, 173 и д. Уп. Beneš, *н. д.*, 34.

24 | *RMD 148*.

25 | *CIL XVI 163*.

26 | Beneš, *н. д.*, 35.

27 | *RMD 351* (119. године), *123* (179. године).

28 | *CIL XVI 111* (159/169. године); *RMD 55* (161. године).

29 | *CIL XVI 90* (144. године), *107* (157. године), *108* (158. године).

30 | I. I. Russu, *Inscriptiones Daciae Romanae I–III*, București, 1975–1988, III–1/42; Beneš, *н. д.*, 35.

31 | D. Tudor, „Comunicari epigrafice 1“, *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie 13*, 1962, 115.

32 | *CIL XVI 90* (144. године), *107* (157. године), *108* (158. године).

33 | Piso–Benea, *ZPE 56*, 1984, 284.

34 | Исто, 289.

Изгледа да се кохорта V Gallorum под врховном командом намесника Горње Мезије налазила и крајем II или почетком III века. У Дијани (Караташ) је пронађена цилиндрична мермерна база за статуу непознатог божанства коју је посветио Аурелије Гајан, центурион поменуте јединице.³⁵ Статуа потиче из времена Септимија Севера или Каракале. Датована је на основу почасног епитета *Antoniniana* у називу кохорте.³⁶ Пишући о мермерној бази из Дијане, В. Кондић је истакао да је кохорта V Gallorum поменута на дачкој дипломи из Дробете издатој 179. године. Боравак њеног центуриона у Дијани око 200. године објаснио је предочавајући три могућности. Аурелије Гајан је статуу могао посветити пролазећи кроз Дијану која се налазила близу Пожежене де Сус, матичног логора јединице. Кохорта V Gallorum је под Комодом или Септимијем Севером могла бити прекомандована из Горње Дакије у Дијану. Као трећу могућност Кондић наводи поделу наше јединице на мање одреде који су били распоређени у утврђењима дуж Дунава. Једно од тих утврђења била је Дијана, док се друго налазило негде на Дунаву.³⁷

Мермерна база из Дијане јасно указује на боравак кохорте V Gallorum или њене вексилације у овом утврђењу под Септимијем Севером или Каракалом. Околност да се јединица неколико деценија раније (179. године) спомиње као део посаде Горње Дакије може се објаснити на следећи начин. Кохорта V Gallorum се под првим Северима, као и у доба Антонина Пија, налазила под врховном командом легата Горње Мезије. Разлоге који су довели до ове промене није могуће до краја разјаснити. Можда је то урађено под Каракалом, око 213. године, са циљем да се ојача горњомезијска посада. Провинцијама на доњем и средњем току Дунава претила је опасност од Карпа. Они су нападали градове у Доњој Мезији, пре свега оне на обали Црног мора (Тирас, Калатис), али и оне у унутрашњости провинције (Марцијанополис). Крајем 212. или почетком 213. године продрли су и у Горњу Панонију.³⁸ Опасност од варварских напада могла је намесника Горње Мезије подстаћи да кохорту V Gallorum прекомандује у Дијану како би обезбедио бољу и ефикаснију заштиту провинције. Остаје отворено питање да ли је реч о целој јединици или вексилацији. Аурелије Гајан је можда био на челу одељења кохорте V Gallorum. Познато је да су центуриони

35 AE 1994, 1511: *Aurel(ius) Gaia|nus c(enturio) coh(ortis) V Gall(orum) | Anto(niniana)e ex voto p(osuit)*. Базу је први објавио В. Кондић, „Two Military Inscriptions from Fortification Diana on the Danube“, *Зборник Народног музеја. Археологија 15-1*, 1994, 74.

36 О датовању натписа на основу епитета *Antoniniana* види: М. Mirković, „Septimius Severus und die Legio VII Claudia Antoniniana“, *AV* 28, 1977, 183–186; В. Lőrincz, „Zur Datierung des Beinamens Antoniniana bei Truppenkörpern“, *ZPE* 48, 1982, 142–148.

37 Кондић, *Зборник НМ 15/1*, 1994, 75.

38 J. J. Wilkes, *CAH XII: The Crisis of Empire, A. D. 193–337*, Cambridge, 2005, 224; А. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London–Boston, 1974, 198.

аутзилијарних јединица могли да заповедају њиховим вексилацијама стационарним у провинцијама.³⁹

Судећи према војничким дипломама издатим 110. године у дунавским провинцијама биле су стационариране две кохорте V Gallorum. Једна је крајем I и почетком II века била у Панонији, односно Доњој Панонији, да би потом била прекомандована у Британију, где је први пут посведочена на дипломи из 122. године. Друга кохорта V Gallorum је из Горње Мезије пребачена у новоосновану Дакију, где је срећемо на дипломи из 110. године. Чини се да је под Антонином Пијем и првим царевима династије Севера пребачена под јурисдикцију намесника Горње Мезије. Он је целу јединицу или једну њену вексилацију под Септимијем Севером или Каракалом прекомандовао из њеног матичног логора Пожежена де Сус у Дијану. То је могло бити урађено око 213. године, када су Карпи угрожавали римске провинције на средњем и доњем току Дунава.

39 | A. von Domaszewski, *Die Rangordnung des römischen Heeres (Einl., Bericht u. Nachtr. von B. Dobson)*, Köln–Graz, 1967², 62.

Cohorts V Gallorum in the Danubian provinces

Military diplomas issued in the last decades of the first century A. D. mention a cohort V Gallorum in Moesia and Pannonia. According to modern scholars, this unit changed its garrison province several times, its transfers depending on the circumstances on the Danubian limes. However, epigraphic evidence seems to imply the existence of two cohorts V Gallorum. Two diplomas, issued in 110 A. D., mention two units of the same name in Dacia and Pannonia Inferior respectively. The history of these two cohorts V Gallorum might be reconstructed as follows. One was stationed in Pannonia and Pannonia Inferior during the last decades of the first century A.D. The beginning of Hadrian's reign saw its transfer to Britain, where its presence is attested for the first time on a diploma from 122 A. D. The other cohort V Gallorum was stationed in Moesia, presumably in the fort of Transdierna. After participating in Trajan's Dacian campaigns, it remained in the newly established province. According to modern scholars, the Dacian cohort V Gallorum was transferred again to Moesia Superior, where it remained from 110 to 160 A. D. Close examination of epigraphic evidence suggests a different view. The cohort V Gallorum was permanently stationed in Dacia Superior. During the reign of Antoninus Pius and in the first decades of the third century A. D., it seems to have been placed under the command of the governor of Moesia Superior for strategic reasons. Epigraphic evidence implies that the cohort V Gallorum or its detachment was stationed in the fortress of Diana under Septimius Severus or Caracalla.

Snežana FERJANČIĆ, PhD
Prevod: Snežana FERJANČIĆ, PhD

Les cohortes V Gallorum dans les provinces danubiennes

La cohorte V Gallorum est mentionnée comme partie du garnison de la Mésie et de la Pannonie dans les diplômes militaires des dernières décennies du Ier siècle. Dans l'historiographie moderne, on estima qu'il fut question d'une unité qui, en fonction des circonstances sur le limes danubien, fut transférée d'une province à l'autre. Deux diplômes, délivrés en l'an 110, font ressortir l'existence de deux unités de même nom, en Dacie et en Pannonie Inférieure. Leur histoire pourrait être reconstruite de la manière suivante. Une cohorte V Gallorum, lors des dernières décennies du Ier siècle, fut en Pannonie, c'est-à-dire en Pannonie Inférieure. Au début du gouvernement d'Hadrien, elle fut redéployée en Bretagne où, pour la première fois, elle fut attestée par un diplôme de l'an 122. La deuxième cohorte V Gallorum fut en Mésie, c'est-à-dire en Mésie Supérieure, probablement dans les fortifications de Transderna. Après les guerres daciennes de Trajan, elle resta dans la province nouvellement créée. Il semble que, sous Antonin le Pieux et lors des premières décennies du IIIème siècle, elle fut placée sous le Haut commandement du gouverneur de la Mésie Supérieure. Pendant les règnes de Septime Sévère ou de Caracalla, la cohorte V Gallorum ou sa vexillation fut stationnée à Diana.

Snezana FERJANCIC, Dr